

DVA POPISA DRAGOCJENOSTI BARBARE FRANKAPAN I FRANJE BERISLAVIĆA GRABARSKOG – PRILOG ISTRAŽIVANJU SREDNOVJEKOVNE KULTURE ŽIVLJENJA U SLAVONIJI

dr. sc. Arijana Koprčina

Muzej za umjetnost i obrt
Trg maršala Tita 10
HR-10000 Zagreb
arijana.koprcina@muo.hr

Pregledni rad

UDK 739.1(497.54)“653“

Ključne riječi:

Slavonija
srednji vijek
primijenjena umjetnost
zlatarstvo
svetačke relikvije
kultura svakodnevice
Bijela Stijena / Feyerkew
Barbara Frankapan
Franjo Berislavić Grabarski

Članak donosi dva popisa nakita i dragocjenosti iz posjeda Barbare Frankapan i Franje Berislavića Grabarskog, jedan iz 1505. godine napravljen na Medvedgradu i drugi iz 1517./1518. godine s popisom imovine preuzete iz grada Bijela Stijena nakon smrti Franje Berislavića Grabarskog. Budući da su i Barbara Frankapan i Franjo Berislavić Grabarski najuže bili povezani s Bijelom Stijenom, članak donosi i sve poznate podatke o gradu, ukazujući na mogućnost da je ondje djelovao zlatar budući da se on izrije-kom spominje u jednom od dvaju dokumenta. Temi plemić-ke svakodnevice pristupa se kulturološki, interpretiranjem popisanih predmeta. Navedene dragocjenosti omogućuju dosad nepoznat uvid u reprezentativnost života plemstva u gradu Bijela Stijena; spominju se brojni predmeti profane upotrebe poput srebrnog posuđa, predmeta namijenjenih zaštiti od otrova te predmeta sakralnog karaktera, poput monstranci i kaleža.

Plemićki grad Bijela Stijena, na srednjovjekovnim kartama obilježen kao *Welestina* i *Belestina*, o kojemu se danas malo zna, imao je istaknuto mjesto u srednjovjekovnoj topografiji zapadne Slavonije. Prema sadašnjim saznanjima, prvi opis grada poznat je tek iz razdoblja turske vlasti¹ kada se spominje da se *nalazio u šumovitom kraju, sagrađen od tvrdog materijala u obliku četverougona. U gradu se nalazi kapetan, stotinu i sedamdeset vojnika posade, jedna džamija i jedan ambar. Drugim građevinama nema traga.*² Potonuvši u zaborav zbog svog gotovo potpunog fizičkog nestanka uslijed ratnih i povijesnih okolnosti, a zbog čega nije istraživao, grad Bijela Stijena značajna je tema ne samo zbog niza izuzetnih vlasnika nego i zbog dragocjenih podataka koji omogućuju uvid u kulturu življenja u srednjovjekovnoj Slavoniji.

Pritom se u kontekstu kulture življenja ovdje može govoriti o svakodnevicu i korištenju skupocjenih upotrebnih predmeta poput tekstila, nakita i srebrnog posuđa, a ne o arhitekturi grada koji nije istražen. Naime, prema riječima konzervatora Drage Miletića, istraživanju lokaliteta dosad se nije pristupilo budući da je većinom sačuvana samo donja, arheološka razina objekta³. No, podatak o Barbarinom i Franjinom zlataru naveden u popisu dragocjenosti iz 1505. godine taj plemićki grad ističe kao lokalitet koji se s priličnom vjerojatnošću može povezati s djelovanjem zlatara, a vjerojatno i nekim zlatarskim predmetima.

Uz navedeno, treba istaći činjenicu da je većina sačuvanih zlatarskih artefakata iz tog perioda u Slavoniji ali i drugdje u Hrvatskoj sakralnog karaktera, dok profanih reprezentativnih upotrebnih predmeta nastalih na kontinentalnom hrvatskom području, prema sadašnjim saznanjima, nema sačuvanih. Stoga su i podaci o dragocjenostima povezanim s gradom Bijela Stijena dragocjeni te otvaraju dosad nepoznat pogled u plemićku svakodnevnicu u Slavoniji i kontinentalnoj Hrvatskoj.

O PLEMIĆKOM GRADU BIJELA STIJENA

Grad Bijela Stijena posjedovali su mnogi vlasnici, no ističu se rod plemića Svetačkih, despot Vuk Grgurević Branković, Barbara Frankapan i potom Franjo Berislavić Grabarski⁴, a spomenuta su dvojica ujedno bila i oženjena Barbarom Frankapan, jednom od najznačajnijih plemkinja iz roda krčkih knezova Frankapana. Podudarnost naziva slavonskog plemićkog grada Bijela Stijena⁵ i mađarskog imena grada Feyerkew utvrdio je Matija Mesić pozivajući se na

srednjovjekovne mađarske dokumente⁶; no ipak treba napomenuti da se na pojedinim ranim geografskim kartama, poput prikaza Slavonije na Laziusovoj karti Ugarske iz 1573. godine, kao i na pojedinim kartama izrađenim na temelju nje, pojavljuju ucrtana dva grada, jedan nazvan domaćim nazivom *Bolestina*, a drugi mađarskim imenom *Feyrkw*, što je vjerojatno proizašlo iz dvostrukih izvora informacija prilikom izrade karata što se tada znalo događati⁷.

Utvrđeni grad Bijela Stijena bio je podignut na zapadnim obroncima Psunja sjeverno od Okučana, na području koje je pripadalo viteškom redu Templara⁸, a poslije 1294. godine dio tog područja posjedovali su plemići iz roda Tibold u čijem se posjedu 1334. godine prvi put spominje postojanje utvrđenog grada. Tada se u popisu župa i crkava u kotaru Svetačkom navodi i *ecclesia sancti Myhaelis prope castrum nepotum Tyboldi*⁹, odnosno *crkva sv. Mihajla u blizini castruma (grada-utvrde) Tyboldovih unuka*¹⁰. Tada je utvrda pripadala plemićkom rodu Svetačkih ili De Zempche koji su se prije zvali *de genere Tybold*, odnosno Tiboldovići¹¹, a koji su grad kontinuirano posjedovali sve do 1392. godine, nakon čega im ga kralj Sigismund oduzima. Potom je grad u nekoliko navrata kratkotrajno mijenjao vlasnike da bi ga Tiboldovići ipak uspjeli zadržati sve do između 1453. i 1456. godine, kada su konačno izgubili cjelokupni posjed Bijelu Stijenu¹². Posjed je tada obuhvaćao i brojna sela, među kojima i Dvorišće u kojem će kasnije Franjo Berislavić Grabarski utemeljiti franjevački samostan. Grad Bijelu Stijenu potom je nekoliko godina posjedovao Ivan Hunjadi¹³ koji je umro već 1456. godine.

Nije utvrđeno što se događalo sljedećih dvadesetak godina, do 1469. godine kada Bijelu Stijenu kralj Matija dodjeljuje Vuku Grgureviću Brankoviću zajedno s distriktom Totuševina sa stotinu sela kao nagradu za sudjelovanje u ratu protiv češkog kralja¹⁴, nakon što je 1465. godine prebjegao od sultana Mehmeda Mađarima. Prema Vukovom navodu, Totuševina je dotad bila u posjedu plemićkog roda *de Thetheos*¹⁵, tako da je možda njima dotad pripadala i Bijela Stijena, što je zasad samo pretpostavka.

Nakon Vukovog preuzimanja Bijeje Stijene 1469. godine, taj plemićki grad s podgrađem i imanjem od preko šezdeset sela¹⁶ ulazi u drugi period vlasničkog kontinuiteta budući da se on oženio Barbarom Frankapan koja se kao njegova supruga spominje 1482. godine u ispravi kojom joj doživotno daje Bijelu Stijenu i Totuševinu, uz prethodnu dozvolu kralja Matije Korvina¹⁷. Prema Gjuri Szabi, Vuk

1 Pod tursku vlast pao je 1544. godine. Prema: Čelebi, 1996., 234.

2 Čelebi, 1996., 234.

3 Isti autor u svojoj izuzetno opsežnoj knjizi o srednjovjekovnim plemićkim gradovima ovaj lokalitet tek navodi citirajući Evliju Čelebija. Prema: Miletić, 2012., 60, 66.

4 Prvi detaljni slijed vlasnika na Bijeloj Stijeni donio je Gjuro Szabo u: Szabo, 1920., 116.

5 Naziv Bijela Stijena vrlo je čest u srednjovjekovnoj topografiji, stoga su uvijek moguće i zabune. Na sugestiji zahvaljujem dr. sc. Mirjani Detelić iz Balkanološkog instituta SANU, Beograd. Tako je poznat i grad Bila Stina / Bela Stena / *castrum Belaztena* iz 14. stoljeća u okolini Valjeva u Srbiji. Vidi u: Detelić, 2007., 410.; Tomović, 2009., 93.

6 Mesić, 2000., 25.

7 O problemu vjerodostojnosti karata: Ćosić, 2009., 151–173.

8 Dobronić, 2002., 72.

9 Klaić, 1913., 17.

10 O problemu terminologije i determinacije pojma castrum: Pajur, 2009., 64–66.

11 Klaić, 1913., 5–6.

12 Klaić, 1913., 28.

13 Klaić, 1913., 8.

14 Ivić, 1914., 7.

15 Tijekom 14. i 15. stoljeća susreće se više načina pisanja: Thewthw, Thythw i Thötösh. Prema: Mesić, 2000., 26.

16 Prema dokumentu iz 1478. godine. Prema: Mesić, 2000., 26.

17 Karbić, 2012., 147.

Grgurević Branković umro je u Bijeloj Stijeni 1485. godine¹⁸, a dosta je vjerojatno da je baš taj grad ušao i u narodnu liriku posvećenu despotu Vuku u stihovima *beli dvor ukraj Save*. K tome i *Barbara je u pjesmama dobro poznata, prvenstveno u bugarstičkom sloju. Po svemu poznatom, to je bio vrlo skladan brak, obilježen Vukovom brigom da njegova supruga bude osigurana i poslije njegove smrti, što među muškarcima tog doba nije bilo prečesto*¹⁹. Bio je pravoslavne vjere kao i s njim doseljeno srpsko stanovništvo, a Barbara je cijeli život bila katoličke vjere, vrlo pobožna, o čemu svjedoči i povelja pape Innocenta VIII. koji je 1490. godine dopustio Barbarinom kapelanu, svećeniku ninske biskupije Filipu Dukaviću (?), upotrebu *altare portatile* – prijenosnog oltara – u nazočnosti Barbare i njenih dvorjanika²⁰.

Upotreba prijenosnog oltara i služenje mise izvan uobičajenih prostora bio je uvriježen aristokratski običaj od 13. do 15. stoljeća koji je dozvoljen i kasnije, ali u određenim okolnostima²¹. No, dozvoljava upotrebu prijenosnog oltara tijekom kasnog srednjeg vijeka često je značila i da kapela nije imala posvećeni fiksni oltar, što je bilo učestalo u kasnosrednjovjekovnim dvorovima, pa i ondje gdje je postojao zaseban objekt ili odvojena prostorija za bogoslužje²². U takvim kapelama fiksni oltari bili su izrađeni od drveta koje nije bilo odgovarajući materijal, stoga je oltarna mensa tek umetanjem prijenosnog oltara dobivala neophodan posvećeni dio, čime je postala funkcionalna za služenje mise²³. Barbarin prijenosni oltar mogao je imati obje spomenute namjene, putnu i namjenu za dvorsku kapelu, što potvrđuje postojanje papinske dozvole za upotrebu prijenosnog oltara.

DVA POPISA DRAGOCJENOSTI – IZ 1505. I 1517./1518. GODINE

Uvid u reprezentativnost života u Bijeloj Stijeni u srednjovjekovnom periodu omogućuju dva dokumenta s popisom skupocjenih pokretnina. Prvi popis obuhvaća popis dragocjenosti Barbare Frankapan i Franje Berislavića Grabarskog založenih na Medvedgradu²⁴ radi posudbe novca *sinu Ivanu*²⁵ i preuzetih 1505. godine.²⁶ Tada je Barbara bila

u drugom braku s Franjom Berislavićem Grabarskim za kojega se udala 1494. ili 1495. godine²⁷. Na Bijeloj Stijeni živjela je prvo s Vukom Grgurevićem, potom kao udovica sama i s majkom²⁸, a ondje joj je bilo glavno boravište i tijekom drugog braka.

Prvi dokument iz 1505. godine navodi: *Mi Franjo Berisla(vić) iz Grabarja. Ovom listinom dajemo na znanje da smo preuzeli posve neoštećene niže popisane stvari, koje je u dvorcu Medv(edgradu) pohranila na čuvanje plemenita gospođa Barbara naša žena: jednu srebrnu čuturicu, tri velike srebrne plitice, jednu pozlaćenu pliticu srednje veličine – za posluživanje, jednu veliku monstrancu sa svim stvarima koje idu uz nju, jedan veliki srebrni vrč s lavorom, četiri srebrna tanjura, deset srebrnih žlica, jedan veliki pozlaćeni kalež sa svim stvarima koje idu uza nj, dvije pozlaćene boce (ili ampule ?), jednu pozlaćenu soljenku, jedan pozlaćen srebrni kredenc ukrašen s devet zmajevih jezika, tri srebrne pozlaćene čaše, jednu srebrnu pozlaćenu kadionicu, dva velika srebrna putira²⁹, dvije lađice pučki zvane *czyrme*, jedan pozlaćen grimizni kožuh podstavljen kožom nu... (?), jednu pozlaćenu tuniku, jednu grimiznu haljinu ukrašenu zlatom uz rubove (ili sa zlatnom bordurom ?), jednu pozlaćenu žensku haljinu od baršuna urešenu zlatnim vezicama, jednu pozlaćenu košulju od atlasa urešenu biserima, jednu crvenu grimiznu košulju urešenu biserima, jedan pojas/traka s biserima s vijencem od bisera, jedan pektoral od bisera, jedan srebrni pojas, jednu bisernu ogrlicu, dva zlatna privjeska³⁰, jednu koprenu sa zlatnim zrnima, dvije šubare (šešira?) urešene zlatom, biserima i raznim draguljima. Za te stvari mi podmirismo dug našega sina Ivana, a plemića Stjepana Berislavića, kaštelana rečenoga dvorca, oslobodismo svake obveze i brige. Osim gore nabrojanih stvari potvrđujemo da smo od njega primili jedan srebrni vrč skupa s presvlakom (?) koji se nalazio kod našega zlatara. Snagom i svjedočanstvom ove naše listine dano u dvorcu Medved(gradu), uoči svetkovine Svetoga Trojstva godine Gospodnje tisuću petsto pete.*

*Potpisani: Franjo Berisla(vić) / Vlastoručno; u sredini pečat, a u desnom dijelu: Ja Ivan Benediktov iz Padesa (!) / bilježnik, bijah nazočan.*³¹

Citirani popis pohrane Barbare Frankapan i Franje Berislavića Grabarskog donosi djelomičan uvid u predmete kakvi su korišteni na Bijeloj Stijeni, a sliku upotpunjuje i popis preuzete imovine nakon smrti Franje Berislavića Gra-

18 Szabo, 1920., 116.

19 Na potvrdi o pretpostavci da *beli grad ukraj Save* treba povezati s Bijelom Stijenom u zapadnoj Slavoniji zahvaljujem dr. sc. Ljiljani Pešikan Ljuštanović s Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

20 Mesić, 2000., 34.

21 Braun, I, 1924., 419–524.

22 O primjeru rapskog prijenosnog oltarića nabavljenog za samostan sv. Petra u Supetarskoj Dragi na Rabu u: Badurina, 1971. – 1972., 61–64.; Bach, 1971. – 1972., 55–60.

23 Braun, II, 1924., 45. <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1924bd2/0063> (19. 8. 2013.); Böniger, 2000., 335–337. <http://www.jstor/discover/10.2307/27654530?uid=3738200&ui...> (18. 8. 2013.)

24 Tada su Medvedgrad posjedovali Beatrice Frankapan i Ivanuš Korvin, a pohrana je mogla biti napravljena od 1498. do 1505. godine. Prema: Mesić, 2000., 31.

25 Riječ je o starijem sinu drugog Barbarinog muža Franje Berislavića Grabarskog koji se rjeđe spominje, češće se navodi da je imao sina Stjepana. Prema: Mesić, 2000., 22, 34.

26 Predmeti s ovoga popisa detaljno su obrađeni u radu: Koprčina, 2013., 61–72.

27 Šercer, 2011., 41.

28 Karbić, 2012., 148.

29 HDA, 25, NRA 136, 2. Kukuljevićeva transkripcija objavljena u *Arhivu...* donosi riječ *putallia* koja nije zabilježena u latinskom jeziku. Na preporuku dr. Andrije Lukinovića, na kojoj mu ljubazno zahvaljujem, uspoređena je objavljena transkripcija s originalom te ustanovljena greška u prijepisu. Radi se o riječi *putarria*. Usp.: Kukuljević Sakcinski, 1854., 105–106.

30 HDA, 25, NRA 136, 2. Kukuljevićev prijepis objavljen u *Arhivu...* navodi riječ *Naswas*, a usporedbom s originalom transkribirana je riječ *Nasfas*. Riječ je o njemački pisanom pluralu mađarskog naziva za privjesak (Násfa). Na prijevodu i interpretaciji zahvaljujem mr. sc. Mariji Šercer. Usp.: Kukuljević Sakcinski, 1854., 105–106.

31 Na prijevodu s latinskog ljubazno zahvaljujem fra Stjepanu Paviću. Prema dokumentu u: Kukuljević Sakcinski, 1854., 105–106.

barskog zatečene u gradu *Feyerkew*, odnosno Bijeloj Stijeni. Franjo Berislavić Grabarski bio je izuzetno značajan hrvatski plemić, vrlo imućan, s brojnim imanjima u Slavoniji, a u dva navrata bio je i jajački ban³². Sukladno *Tripartitu*, zborniku pravnih odredbi ugarskog srednjovjekovnog prava³³, njegova imovina trebala je pripasti kruni budući da je umro bez nasljednika, na dio te imovine udovica Margita od Sekelja Ormuždskih, supruga iz trećeg braka, imala je pravo, a dijelom je pretendirala na ono što joj nije trebalo pripasti. Stoga je došlo do spora s njom i njenim sljedećim mužem Ivanom Banffyjem, za kojega se udala već 1519. godine. Odmah nakon Franjine smrti 1517., hrvatski ban Petar Berislavić preuzeo je u ime krune sva Franjina imanja pa i Bijelu Stijenu, preuzimajući ne samo posjede nego i pokretnine na što izgleda nije imao pravo³⁴.

Fragment nadgrobne ploče Franje Berislavića Grabarskog, iz Borovca, 1517., Hrvatski povijesni muzej – 25311, Zagreb

Taj popis ovdje se prvi put donosi³⁵: *Popis stvari vele-možnog pokojnog Franje Berislavića, koje je pokojni ban Petar odnio iz tvrđe Bijele Stijene u vrijeme njezina zauzimanja: tako 4000 forinti gotovog novca, 25 pozlaćenih srebrnih pehara vrijednosti 2000 forinti, sedamnaest većih srebrnih pladnjeva vrijednosti devetsto [...] forinti i šest pladnjeva srednje veličine vrijednosti 192 forinti, četiri srebrne praonice s lavorima vrijednosti U(?), dvije srebrne*

32 Detaljna nova istraživanja u: Karbić, 2006., 71–85. Ulomak njegove nadgrobne ploče pronađen je ispred kapele sv. Martina u Borovcu odakle je prenesen u Gornji Rajić, a 1969. godine u Hrvatski povijesni muzej. Prema: Šercer, 2005., 103.; O sv. Martinu: Škiljan, 2010., 214.

33 Detaljno o principima nasljeđivanja u: Karbić, 2006., 15–31.

34 Mesić, 2000., 64.

35 Transkripciju dokumenta i prijevod napravio je mr. sc. Ladislav Dobrica, HDA, Zagreb, na čemu mu ljubazno zahvaljujem.

boce vrijednosti 475 forinti, 24 srebrna tanjura vrijednosti 276 forinti, 40 srebrnih žlica vrijednosti 50 forinti, dva ogrtača vrijednosti 1000 forinti, srebrne ukrase za tri konja sa svim pripadajućim stvarima vrijednosti 1200 forinti, jedanaest zlatnih niti vrijednosti 900 forinti, razna grimizna odijela i njegove ogrtače, koji su bili podstavljeni raznim kožama vrijednosti 2000 forinti, grimizne i različite pozlaćene gušće svilene tkanine koje dosad nisu bile krpane niti parane, vrijednosti 1000 forinti, jedno pozlaćeno srebrno koplje vrijednosti 300 forinti; remenje i tri komada bodeža izrađenih od srebra i pozlaćenih u vrijednosti od 400 forinti, četiri vratna lanca i srebrne pozlaćene ostruge vrijednosti 300 forinti; razne dragocjenosti kuće u vrijednosti 600 forinti.

*Glede stvari milostive gospođe Margarete, koje su u vrijeme njezine udaje bile s njom dane iz očeva doma, i koje je isti pokojni ban Petar odnio iz iste tvrđe Bijele Stijene: tako jednu zlatnu ogrlicu ukrašenu biserima i dragim kamenjem vrijednosti 600 forinti; dva zlatna lanca vrijednosti 500 forinti; dvadeset i pet zlatnih prstena ukrašenih različitim dragim kamenjem, vrijednosti 400 forinti; dva zlatna nakita ukrašena biserima i dragim kamenjem vrijednosti 600 forinti; šest pozlaćenih pehara od srebra vrijednosti 212 forinti; jednu praonicu s lavorom od srebra vrijednosti 100 forinti; šest srebrnih pladnjeva vrijednosti 300 forinti; dvanaest srebrnih tanjura, od kojih svaki u sebi sadrži jednu i pol marku vrijednosti 126 forinti; 24 komada srebrnih žlica vrijednosti 24 forinte; vrpce za glavu optočene dragim kamenjem i ostalim ukrasima za glavu vrijednosti 600 forinti; šest ženskih pojaseva s vratnim lancima i pozlaćenim kopčama od srebra vrijednosti 400 forinti; jedno odijelo optočeno biserima, koje se pučki naziva *gyengyes zoknya*, vrijednosti 400 forinti; drugo odijelo načinjeno od pozlaćene gušće svilene tkanine, pučki nazvano *slogos zoknya*, vrijednosti 100 forinti; jedan ogrtač od grimiza koji je bio pozlaćen i podstavljen lasičjim krznom vrijednosti 700 forinti; drugi pozlaćeni ogrtač od svilene gušće tkanine, podstavljen krznom *hermelina*, vrijednosti 200 forinti.*³⁶

NAKIT I TEKSTIL

Srednjovjekovna plemićka kultura življenja u Slavoniji slabo je poznata i nedovoljno istražena tema koju dijelom rasvjetljavaju skupocjeni popisani predmeti. Prvenstveno se uočava velika količina odjeće i tekstila: tunika i košulja (vjerojatno muških) te ženskih haljina, jednih i drugih od baršuna i atlasa, grimiznih i *pozlaćenih*; pritom pozlatu po svojoj prilici treba interpretirati kao vezivo ili tkanje zlatnim nitima koje ostavljaju dojam pozlaćenosti tekstila. Skupocjene tkanine u srednjovjekovnom su periodu predstavljale posebno luksuznu imovinu, vrijednošću usporedivu s nakitom, o čemu govore i procijenjene vrijednosti, stoga se u popisima redovito susreću uz nakit i srebrno posuđe, dragocjenosti koje su do danas zadržale isto značenje.

Pojedini primjerci odjeće bili su grimizni – vjerojatno

36 HDA, 25, NRA 648/11.

obojeni purpurnom, tradicionalno najskupocjenijom tamno-crveno-ljubičastom bojom – potom izrađeni od finih baršunskih i atlasnih tkanja koja su mogla biti talijanska ili orijentalna. Takva su talijanski trgovci prodavali širom Europe. Zanimljivo je da su u Berislavićevom posjedu istaknute i grimizne i *pozlaćene* tkanine koje dosad *nisu bile krpane niti parane* (!), jer tkanine su se onda, kao i kasnije, prekrajale i ponovno koristile, a ovdje je očito riječ o novim nabavama. Popisi spominju i *pozlaćen grimizni kožuh* podstavljen skupocjenim krznom te *dvije šubare ukrašene zlatom, biserima i draguljima*, kao i grimizne ogrtače podstavljene kožama, lasičjim krznom i krznom hermelina. Zabilježene su i *košulje, pozlaćene i od atlasa, ukrašene biserima*, u originalu navedene kao *tunica, te pozlaćena ženska odjeća*, potom suknja ukrašena biserima – *gyengyes zoknya te slogos zoknya* – suknja koja pada u paralelnim naborima što bismo danas vizualizirali kao karakteristično kasnogotičku liniju. Posljednji predmeti pripadali su ženskoj odjeći, dok preostali dijelovi vjerojatno obuhvaćaju i žensku i mušku reprezentativnu odjeću.

Veliku grupu dragocjenosti čini nakit u koji treba ubrojiti i skupocjene pojaseve – srebrne, ponekad usklađene s *vratnim lancima* i pozlaćenim srebrnim kopčama – te jedan pojas u obliku trake s biserima³⁷. Spomenuti *vratni lanci*, pretpostavlja se da je riječ o nizovima lanaca od krupnijih karika, vjerojatno pripadaju grupi nakita kakva se susreće na portretima tog doba³⁸. Uobičajenim modnim dodacima pripadaju i pojasevi koji su bili redovit dio srednjovjekovne muške i ženske odjeće, a oblikovanjem i materijalom izrade ulaze u skupinu dragocjenosti i nakita te su, stoga, često bili navođeni u popisima imovine. Tako su srebrni pojasevi bili česte dragocjenosti koje je bosanska vlastela ostavljala u zalog ili prodavala u bijegu pred turskim osvajanjima tijekom kasnog 15. i 16. stoljeća.

Na posebno istaknutu reprezentativnost plemićke opreme ukazuju dijelovi konjaničke opreme Franje Berislavića: srebrni ukrasi za tri konja, srebrne pozlaćene ostruge, tri bodeža i pozlaćeno srebrno koplje. Ovakva srebrna oprema susreće se izuzetno rijetko u okviru dosad poznatih podataka o srednjovjekovnoj opremi domaćeg plemstva³⁹. Uz spomenuto, na modnu aktualnost ukazuje i Barbarina *koprena sa zlatnim zrnima* – vjerojatno mrežica za kosu ukrašena zlatnim zrnima koja je obuhvaćala skupljenu i počešljanu kosu na zatiljku ili je poput skupljenog ili ovješnog oglavlja zahvaćala cijelu kosu. Podatak o Margitinim *vrpcama za glavu optočenim dragim kamenjem* ukazuje na modu ženskih frizura kasnog 15. stoljeća, poznatih sa portreta, no nažalost ni iz jednog povezanog s hrvatskim prostorom.

Popisani nakit navodi i zlatne privjeske, biserne ogrli-

ce, *nakit* ukrašen biserima te prsni križ ukrašen biserima; ukrašavanje biserjem bilo je učestalo, ne samo u nakitu nego i na tekstilu. Biseri su bili obavezan modni dodatak za ukrašavanje odjeće, biserima je najčešće izrađivano gusto vezivo, ornamenti su oblikovani vezom biserima, a u najraskošnijim primjerima vez biserima prekrivao je veće plohe stvarajući tako dekorativan, gust ornament koji je prekrivao cijelu podlogu⁴⁰. Poput tekstila, i biseri su u Europu stizali s Istoka, većinom preko Venecije, a potom su ih putujući trgovci prodavali bogatoj aristokraciji⁴¹. Trgovci su većinom bili Talijani, a bisere su u pravilu prodavali Venecijanci.

BARBARIN I FRANJIN ZLATAR

U Barbarinoj pohrani na Medvedgradu najmnogobrojniji predmeti bili su srebrni ili pozlaćeni, kako profanog karaktera tako i crkveni. Pritom se ističe dragocjen podatak da su Franjo i Barbara imali svoga zlatara⁴² – *aurifaber noster* – a najsigurniji dvor tijekom njihovog braka bila je Bijela Stijena⁴³, što upućuje da je ondje mogao djelovati zlatar. Zasad je to jedan od rijetkih podataka koji ukazuje da je na izoliranoj lokaciji utvrđenog plemićkog grada u kontinentalnoj Hrvatskoj djelovao zlatar, odnosno da je fizički postojala radionica u kojoj je radio. Temeljem podatka da su Barbara i Franjo imali svog zlatara može se pretpostaviti da su pojedini njeni predmeti i predmeti njenog pokojnog supruga Franje Berislavića Grabarskog ondje izvedeni. Govoreći o mogućem djelovanju zlatara na jednom plemićkom gradu, treba istaći da je za taj obrt i danas, kao i u ranim stoljećima, potreban fizički prilično malen prostor za rad⁴⁴, dok je najvažniji dio znanje, poznavanje tehnologije i zanatska vještina samog majstora.

Najznačajniji srednjovjekovni priručnik o zlatarstvu Theophylusa Presbytera datiran u treće desetljeće 12. stoljeća⁴⁵ navodi da je idealna samostanska zlatarska radionica trebala biti velika oko 4.2 x 4.2 m² i imati dva prozora na južnoj strani. U idealnom slučaju, uz nju je trebala biti i radionica iste veličine za rad u srebru te duplo veća prostorija za rad s neplemenitim metalima, uključivo i lijevanje kositra i bronce. Dalje objašnjava da je u zlatarskoj radionici trebala biti peć za topljenje metala, ali i radna klupa za majstora i pomoćnika te svi potrebni alati⁴⁶. Tekst priručnika ne definira od kojeg je materijala samostanska zlatarska radionica u 12. stoljeću trebala biti izgrađena, ali navodi da je zid uz peć trebao biti prevučen glinom što upućuje da je vjerojatno

40 Jedan od najreprezentativnijih sačuvanih primjera gustog veziva biserima jest mitra zagrebačkog biskupa Gyulaya iz Riznice zagrebačke katedrale. Vidi u: Munk, 1987., 137.

41 Lightbrown, 1992., 23–32.

42 Koprčina, 2013., 65.

43 O značaju dvora u kontekstu njene imovine ukazuje dokument o bračnoj svađi i pomirenju iz 1504. godine. Prema: Karbić, 2006., 30.; Thallóczy, Samu, 1913., 254–256.

44 O srednjovjekovnom zlatarstvu i radu zlatara: Cherry, 2011., 38–49.

45 Knjiga nije datirana ali prolog obuhvaća elemente drugog latinskog teksta iz 1122. godine, stoga se cijeli priručnik o zlatarstvu datira u treće desetljeće 12. stoljeća. Prema: Brepol, 2013., 23.

46 Prostor idealne radionice trebao je imati dva prozora na južnoj strani međusobno udaljena tri stope (oko 90 cm), a njihova veličina trebala je biti 3 stope visine x 2 stope širine (oko 60 x 90 cm). Prema: Brepol, 2013., 250–251.

37 Rijetki su sačuvani srednjovjekovni pojasevi izvezeni biserjem, takav je pronađen u grobu vojvode Vladislava I. iz 1377. godine. Iako je riječ o dosta ranijoj dataciji, predmet je komparativno zanimljiv. Vidi u: Móré-Heitel, 2006., 90–91.

38 Takav nakit susreće se na portretima Lucasa Cranacha Starijeg datiranih u kasno 15. ili prva desetljeća 16. stoljeća.

39 Na iznimnu rijetkost srebrne konjske i konjaničke opreme upozorila me mr. sc. Marija Šercer, dugogodišnja voditeljica zbirke hladnog oružja u Hrvatskom povijesnom muzeju.

bila drvena gradnja. Također ni kasniji prikazi zlatara, prvenstveno portreti zlatara pri radu nastali u 15. i 16. stoljeću i sačuvani u *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderschaft* iz Nürnberga, ne donose takve detalje⁴⁷.

Mada je podatak o Barbarinom i Franjinom zlataru zabilježen 1505. godine, može se pretpostaviti da je zlatar na Bijeloj Stijeni mogao biti angažiran i ranije. Vjerojatno djelovanje zlatara treba povezati s Barbarinim boravkom ovdje, odnosno s razdobljem od udaje za Vuka Grgurevića u prvoj polovini 1482. godine⁴⁸ do njene smrti 1508. godine. No zlatar je mogao djelovati i kasnije kada grad ostaje u posjedu Franje Berislavića Grabarskog i njegove treće žene Margite od Sekelja Ormuždskih (Margaretha Zekel de Ormosd), odnosno do Franjine smrti u drugoj polovini 1517. godine⁴⁹. Pritom ne treba zaboraviti da je Franjo Berislavić Grabarski u svom naselju-trgovištu Dvorišću (*oppido Dworyska*), koje je pripadalo posjedu Bijela Stijena, osnovao franjevački samostan⁵⁰, a običaj osnivača bio je i opremanje liturgijskim posuđem, no zasad o tome nema podataka, kao ni gdje se točno samostan nalazio.

Govoreći o pretpostavci da je na Bijeloj Stijeni radio zlatar i da je fizički postojala radionica za njegov rad trebalo bi ju vremenski definirati unutar perioda vlasničkog kontinuiteta nad gradom, budući da sigurnost lokacije treba smatrati preduvjetom zlatarske djelatnosti kao skupog obrta. Pritom se početak pretpostavljenog perioda djelovanja zlatara hipotetski može pomaknuti najranije u 1469. godinu, kada grad preuzima Vuk Grgurević Branković, iako je logičnije angažman zlatara povezati s razdobljem trajanja njegovog braka i kontinuiranog boravka Vukove žene Barbare Frankapan na Bijeloj Stijeni, kao što je već navedeno od 1482. godine nadalje. Angažman privatnog zlatara, pa tako i na plemićkom posjedu, uklapa se u opća kretanja i u način života europske aristokracije u srednjem vijeku, budući da su zlatari individualno djelovali u plemićkim gradovima i samostanima, ali i kao jedan od najcjepjenijih obrta bili prisutni i u većim urbanim središtima.

SREBRNO POSUĐE I RIJETKI PREDMETI

Oba popisa pokretnina spominju mnogo profanih upotrebnih predmeta: srebrne i pozlaćene plitice, veće plitice / zdjele i one za posluživanje; tanjure, pehare / čaše, žlice, boce i drugo. Samo u Berislavićevom posjedu zatečeno je dvadeset četiri srebrna tanjura, dvadeset četiri pehara / čaše (*cuppas*), četrdeset žlica i četiri *praonice s lavorima*. Koliko je zasad poznato, nema sačuvanih takvih predmeta a za koje se zna da potječu iz tog posjeda ili iz Slavonije uopće. Podaci su iznimno dragocjeni, kao potvrda bogatstva, ali i zbog podudarnog velikog broja srebrnih tanjura i žlica. Time se

stvara spoznaja o postojanju vjerojatno usklađenih elemenata koji su mogli poslužiti za jelo za dvadeset četiri osobe, što je zaista važno istaći u kontekstu kulture življenja početkom 16. stoljeća u Slavoniji.

Kombinacija usklađenog broja pehara i tanjura rana je preteča kasnijih servisa i nastala je tijekom rane renesanse u Italiji, stoga se ovdje može pretpostaviti da je postojao način života usporediv s načinom života talijanskog plemstva istog razdoblja, a koje je utjecalo na širenje sofisticirane kulture svakodnevice u zemlje srednje Europe⁵¹.

Barbarin popis iz 1505. godine navodi i pozlaćenu sojlenku i *pozlaćen srebrni kredenc ukrašen s devet zmajevih jezika* koji treba sagledati u kontekstu srednjovjekovnog načina života prožetog stalnom bojazni za vlastiti život, u doslovnom smislu bojazni od trovanja. Na prvi pogled riječ je o nepoznanici, ali odgovor o tome kako je takav predmet izgledao daju slični sačuvani predmeti oblikovani poput stalka s granama položenim u obliku cvjetnog buketića, koje na krajevima završavaju zubima morskog psa⁵². Takvi predmeti bili su skupocjeni rariteti za koje se vjerovalo da pomažu u zaštiti od otrova, budući da je srednjovjekovno praznovjerje podupiralo nadu da je posjedovanje rijetkih prirodnih predmeta poput roga nosoroga, zuba morskog psa pa i žučnog kamenca domaćih životinja moglo utjecati na osobnu sudbinu, štiteći od otrova⁵³. Nedostupnost takvih predmeta kojima su pripisivane nadnaravne moći činila ih je izuzetno poželjnim financijski moćnoj aristokraciji.

U istu grupu poželjnih i teško dostupnih srednjovjekovnih dragocjenosti pripadaju i svetačke moći iz posjeda Vuka Grgurevića Brankovića i Barbare Frankapan, a koje su danas uložene u njen trsatski relikvijar. Pojedinačne moći, odnosno relikvije svetaca⁵⁴, uložene su u srebrne pozlaćene okvire. Uvidom u oblikovanje i likovnom analizom izvedbe okova i njihovih ukrasa proizlazi da su neke moći i starije, iako je velik dio srebrnih ukrašenih okvira, izgleda, izrađen ili su moći uložene u metalne okvire za života Vuka Grgurevića Brankovića⁵⁵. Navedene moći uz poneke koje je vjerojatno naručila Barbara (relikvija sv. Klare) dio su pozlaćenog relikvijara kružne kompozicije napravljenog prema ikonografskom predlošku Jesejeva stabla u čijem je centru panagija s natpisom koji jasno navodi da je narudžba despotice Barbare. Uz nju se na još dvije najveće relikvije također navodi da ih je naručila despotica Barbara. Relikvijar je očito nastao nakon Vukove smrti i po svojoj prilici je njena narudžba, stoga je dosta vjerojatno rad Barbarinog zlatara. Čuva se u Franjevačkom samostanu na Trsatu, a cjelina je oblikovana pod stilskim utjecajem mađarske dvorske produkcije kasnog 15. i ranog 16. stoljeća.

Drugu veliku cjelinu dragocjenosti od srebra čine sakralni predmeti za katolički i pravoslavni obred. Pravoslavnog karaktera su dva velika srebrna putira (kaleža), a popis

47 Die Hausbücher der Nürnberger Zwölfbrüderstiftungen, Mandel I. Riječ je o portretima pokojnih majstora jednog nürnberškog ceha nastalih u 15. i početkom 16. st. Prema: <http://www.nuernberger-hausbuecher.de/index.php?do=query&mo=4&rs=1&os=10&vo=279&tt=prs-jobnorm&tm=Goldschmied> (6. 8. 2013.)

48 Cvetković, 2012., 23.

49 Mesić, 2000., 59.

50 Hoško, 1987., 124.; Mesić, 2000., 43.

51 Ajmar-Wollheim, 2006., 206–221.

52 Može se usporediti s primjerima sačuvanih *kredenc*: iz bečkog Kunsthistorischesmuseuma i iz bečkog Hoffburga.

53 Völkl, 2003., 190.

54 O opremanju relikvija u srednjovjekovnom razdoblju: Angendent, 2010., 26.

55 Koprčina, 2013., 66.

navodi i kadionicu, no one su upotrebljavane u crkvenim prostorima jedne i druge konfesije. Popis iz 1505. godine dalje navodi predmete za katolički obred: jednu veliku monstrancu, jedan veliki pozlaćeni kalež i dvije pozlaćene lađice (vjerojatno katoličke, iako su tamjanice upotrebljavane i u pravoslavnom obredu).

Treći predmet za koji se može pretpostaviti da je bio dijelom zaloga pohranjenog na Medvedgradu jest reprezentativan kalež sačuvan u riznici na Trsatu, u kojoj je sačuvan i Barbarin relikvijar i navikula s Navještenjem. Stoga je moguće da je kalež iz istog razdoblja i srodne stilske provenijencije također na Trsat dospio iz Barbarinog posjeda u kojem je naveden i *veliki pozlaćeni kalež*, no za to postoji zaista mala vjerojatnost i to samo u slučaju da su predmeti vrlo kratko bili pohranjeni na Medvedgradu.⁵⁶ Predmet je izuzetno reprezentativan, oblikovan pod utjecajem mađarskog kasnogotičkog zlatarstva, s brojnim viticama od tankog srebrnog lima koje stvaraju razigran gotovo čipkast ornament te kasnogotičkim figurama svetaca na gornjem dijelu baze.

Kalež je i dosad bio datiran na kraj 15. ili početak 16. stoljeća, kao rad nepoznatog mađarskog zlatara⁵⁷. Prema sadašnjim saznanjima, ta prva kataloška obrada utemeljena je na oblikovnim i stilskim karakteristikama budući da kalež nesumnjivo pripada grupi radova nastalih pod mađarskim utjecajima. Ali takav rad ne mora nužno biti mađarski import jer moguće je i da se radi o radu mađarskog zlatara koji je radio u Slavoniji ili o radu domaćeg majstora školovanog u mađarskom krugu koji je izvodio narudžbe usklađene s modom i u stilu mađarskog dvora. No, neovisno o eventualnom povezivanju s popisom pohrane, stilskim i oblikovnim karakteristikama te reprezentativnošću, kalež je srodan narudžbama Barbare Frankapan. Govoreći o stilu, srodan je pojedinim kaležima s povijesnog mađarskog prostora, paralelan je kaležima datiranim na prijelaz 15. u 16. stoljeće oblikovanim ukrasnim elementima izvedenim od iskucanih tankih srebrnih listića koji stvaraju dojam gustih vegetabilnih ukrasa. U tom kontekstu ističu se sličnosti s kaležom iz Brasova (Siebenbürgen) datiranim 1504. godine i kaležima iz Sibiu (Siebenbürgen) također iz ranog 16. stoljeća,⁵⁸ ali na tim i sličnim primjerima nema izlivenih svetačkih figura kao na kaležu s Trsata za koji, nažalost, nema podataka o nabavi.

Podaci o pohrani imovine iz posjeda Barbare Frankapan i neki od navedenih primjera zlatarstva koje treba povezati s Barbarom kao naručiteljicom ukazuju da su mogli biti izvedbe njenog zlatara, a možda i raznih majstora koji su mogli biti angažirani sukcesivno. U tom slučaju mogli su biti izvedeni na plemićkom dvoru Bijela Stijena povezivanjem činjenice da su Barbara i Franjo kasnije sigurno imali *svog zlatara*, a moći uložene u trsatski relikvijar napravljene su za Vukova života s Barbarom te tipom graviranja slova, prema navodu Dragutina Kniewalda, odgovaraju graviranim slovima na riječkoj monstranci. Riječ je o vremenskom

razdoblju od dvadesetak i više godina te se može pretpostaviti djelovanje više majstora sukcesivno. Time se hipotetski može i vizualizirati djelić slike razine plemićkog načina života u srednjovjekovnoj Slavoniji. Pritom se u srednjovjekovnom kontekstu ističe posjedovanje predmeta za koji se vjerovalo da štiti od otrova – *kredenza sa devet zmajevih jezika* – ali i posjedovanje brojnih svetačkih relikvija, kasnije uloženi u Barbarin trsatski relikvijar. U okviru kulturološkog pristupa sagledavanju načina života visoke aristokracije u kontinentalnoj Hrvatskoj, nabavljanje svetačkih moći imalo je posebnu ulogu, posjedovanje moći obilježavalo je i način života srednjovjekovnog europskog plemstva, a Frankapani su svakako bili ravnopravni najvišim slojevima europske aristokracije. Pritom je Barbari Frankapan uzor mogla biti njena politički utjecajna rođakinja Beatrice Frankapan, udana za Ivanuša Korvina, koja je također nabavljala relikvije svetaca. Tako je za pavlinsku lepoglavsku crkvu darovala, uz brojne dragocjenosti, i *velik križ za koji je nabavila velike komade svetoga drva*⁵⁹. Naručitelji takvih dragocjenosti, a posebno svetačkih relikvija, bili su zaista pobožni i posvećeni vjeri kao što je bilo uobičajeno u srednjem vijeku, posjedovali su kućne oltare te održavali privatne službe. Tako su živjeli visoki slojevi europske aristokracije, stoga vjerojatno i posjedovatelji plemićkog dvora Bijela Stijena, koji su u kontekstu hrvatske povijesti bili nesumnjivo politički i kulturni vrh hrvatskog i slavonskog srednjovjekovnog društva.

Spomenuti podaci i predmeti iz razdoblja kasnog 15. i ranog 16. stoljeća upućuju na razinu načina života plemstva u Slavoniji, kao i na upotrebne dragocjenosti kakve se susreću u plemićkim gradovima tog značaja. Iznimno su vrijedni podaci o bogatstvu i raskošnom načinu života iskazanom popisanim pokretninama, podaci o skupocjenoj odjeći, srebrnoj konjskoj opremi, pozlaćenim ostrugama i koplju te nakitu koji ukazuje na modnu aktualnost kraja 15. i početka 16. stoljeća. Talijanski utjecaji prepoznaju se u podacima o većem broju srebrnih tanjura i žlica, razaznaje se postojanje nekog tipa kompleta za jelo usklađenog broja tanjura i pehara, što dosad nije bilo poznato kao element kulture življenja u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom 16. stoljeću. Na visoku kvalitetu profanih upotrebni predmeta posredno ukazuju sačuvani sakralni predmeti, vjerojatno narudžbe Barbare Frankapan, koje treba sagledati kao cjelinu zlatarskih izvedbi oko 1500. godine.

56 Koprčina, 2013., 66.

57 Lentić, 1988., 144.

58 Wetter, 2011., 100, 138.

59 Kukuljević Sakcinski, 1885., 43.

REGNUM HUNGARICUM
 TABULA GEOGRAPHICA
 NOVA ET EXACTA DISTINCTIONE
 REGNUM SCLAVONIAE
 DU CATU
 QUOD A FLUVIIS SAVI ILI
 ET DANUBII ALLI
 REGNUM HUNGARIAE
 POSNIAE SERVIAE
 TEMESVREN

NOTARUM EXPLICATIO

Moenia Germanica Communia haec linea 3. continet

- Portallium
- Castellum
- Palaeta
- Castrum Episcopale
- Excubitorum castra
- Oppidum
- Palatium
- Mons Aeternus
- Limbo seu Hincus

Josephus Gaden delin. et Ioan. Adam Schmufer sc. vien.

G A R I Æ P A R S

GRAPHICA
INTE EXHIBENS
NI Æ CUM SYRMII

DU
I IL LOVÆ DRAVI
ALLI ITUR
ONTEERMINÆ SUNT
LAE CROATIAE
E I BANNATUS
EN SIS

REGNI SERRVIAE PARS

RE PRÆSENTANS ETIAM PER SACRAE
COLSA REAE REGIAEQUE CATHOLICAE MAIESTA
TIS GLORIOSISSIMA ARMA ULTIMO CUM PORTA
OTTOMANICA BELLO ET SUBSECUTA PACE CUM
EADEM AD PASSAROVITZIUM MDCCXVIII INITA
EIRMATUM NEOACQUISITUM IN SYRMIO
NECNON AD ULTRANEAS SAVI AMNIS IN BOSNIA RIPAS
LIMITES UT TURCAE AIUNT HUNKAS CISVERO ZARTAKAS
CEU EXCUBIAS MILITIAE NATIONALIS CONFINARIAE
IUXTA RECENTISSIMAM OBSERVATIONEM
LUDOVICI ANDREAE
SRI COMITIS A KHEVENHILLER
& CR.CM. CAMERARII GENERALIS CAMPI MARE
SCHALI LOCUMTENENTIS UNIUS DESULFORIORUM
LEGIONIS TRIBUNI COMMENDANTIS PRÆSIDI
ESSEKINENSIS
NECNON REGNI SCLAVONIAE SYRMIIQUE DUCATUS
SUBSTITUTI GENERALIS COMMENDANTIS

Tabula geographica nova et exacta distincte exhibens Regnum Sclavoniae cum Syrmii Ducatu...
Joseph Gadea, prva polovica 18. stoljeća, MSO, Kartografska zbirka, inv. br. P-1914

Slavonija potkraj srednjega vijeka, Augustin Hirschvogel, Antwerpen, 1573., HDA, KZ A.II.14.

Slavonija na Laziusovoj karti Ugarske, Wolfgang Lazius, Antwerpen, 1573., HDA, KZ, A.III.6

Slavonija na Laziusovoj karti Ugarske, Wolfgang Lazius, Antwerpen, 1573., HDA, KZ, A.III.6 (detalj)

Zemljovid Podunavlja u doba opsade Sigeta i Austrijsko-turskog rata 1566., Domenico Zenoi, Venecija, 1567., HDA, KZ, AV.1.

IZVORI

HDA, 25, NRA 136/2.

LITERATURA

AJMAR-WOLLHEIM, M., 2006., *Sociability // At Home in Renaissance Italy*, London : V & A., 206–221.

ANGENDENT, A., 2010., *Relics and Their Veneration // Treasures of Heaven : Saints, Relics, and Devotion in Medieval Europe*, London : The British Museum Press, 19–28.

BACH, I., 1971. – 1972., *Emajlne pločice iz XII stoljeća u Rabu // Peristil 14 – 15*, Zagreb, 55–60.

BADURINA, A., 1971. – 1972., *Rapski prijenosni oltarić iz XII stoljeća // Peristil 14 – 15*, Zagreb, 61–64.

BÖNINGER, L., 2000., *Altare portatile e cappella privata : il caso dei Medici // Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz 44, 2/3*, 335–337. Dostupno na: <http://www.jstor/discover/10.2307/27654530?uid=3738200&ui...> (18. 8. 2013.)

BRAUN, J., 1924., *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung*, I, II, München : Alte Meister Guenter Koch & Co. Dostupno na: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1924bd2/0063> (19. 8. 2013.)

BREPOL, E., 2013., *Theophilus Presbyter und das mittelalterliche Kunsthandwerk*, Köln – Weimar – Wien : Böhlau Verlag.

CVETKOVIĆ, B., 2012., *Relikvijar despotice Barbare Frankopan Branković : prilog istraživanju // Zbornik Muzeja primenjene umetnosti 8*, 23–36.

CHERRY, J., 2011., *Medieval Goldsmiths*, London : The British Museum Press.

ĆOSIĆ, S., 2009., *Povijest Slavonije na starim kartama // Slavonija, Baranja i Srijem : vrela europske civilizacije I*, Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 151–173.

ČELEBI, E., 1996., *Putopis : odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo : Sarajevo-Publishing.

DETELIĆ, M., 2007., *Epski gradovi : leksikon*, Beograd : Balkanološki institut SANU.

DOBRONIĆ, L., 2002., *Templari i Ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb : Dom i Svijet.

HOŠKO, F. E., 1987., *Franjevci u Srijemu, Slavoniji i Bačkoj potkraj srednjeg vijeka // Croatia christiana periodica 11, 19*, 116–130.

HOŠKO, E., LENTIĆ, I., ROGIĆ-NEHAJEV, I., 1991., *Dragulji iz Zavjetne zbirke crkve Majke Božje Trsatske*, Trsat : Naklada Benja.

IVIĆ, A., 1914., *Istorija Srba u Ugarskoj od pada Smedereva do seobe pod Čarnoevićem (1459 – 1690)*, Zagreb : Privrednikova knjižara i štamparija.

KARBIĆ, M., 2006., *Hrvatsko plemstvo u borbi protiv Osmanlija : primjer obitelji Berislavića Grabarskih iz Slavonije // Povijesni prilozi 31*, Zagreb, 71–85.

KARBIĆ, M., 2006., *Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka // Historijski zbornik, 59*, 15–31.

KARBIĆ, M., 2012., *Položaj pripadnica visokog plemstva u hrvatskim zemljama : primjer Barbare Frankapan // Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 30*, 145–154.

KLAIĆ, V., 1913., *Plemići Svetački ili nobiles de Zempche // Rad JAZU*

HDA, 25, NRA 648/11.

199, Zagreb, 1–66.

KNIEWALD, D., 1936., *Naše gotičke pokaznice // Croatia Sacra 6*, Zagreb, 87–111.

KOPRČINA, A., 2013., *Barbara Frankapan i zlatarske narudžbe oko 1500. godine // Radovi Instituta za povijest umjetnosti 37*, Zagreb, 67–72.

LENTIĆ, I., 1988., *Predmeti zlatarstva u vinodolskom kraju // Prošlost i baština Vinodola*, Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske, 89–105, 139–146.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I., 1854., *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku III*, 105–106.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I., 1885., *Beatrica Frankapan i njezin rod*, Zagreb : Tiskom Dioničke tiskare.

LIGHTBROWN, R. W., 1992., *Medieval European Jewellery*, London : V & A.

MESIĆ, M., 2000., *Pleme Berislavića, Slavonski Brod : Matica hrvatska*. (Pretisak iz: *Rad JAZU 8*, 1869.)

MILETIĆ, D., 2012., *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*, Zagreb : Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.

MUNK, Z., 1987., *Mitra, tzv. Gyulayeva // Riznica zagrebačke katedrale*, Zagreb : Muzejski prostor – Katedrala, 137.

MÖRÉ-HEITEL, Z., 2006., *Die Beziehungen zwischen den Rumänischen Fürstentümern und Ungarn in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts // Sigismundus Rex und Imperator, Szépművészeti Múzeum – Musée national d'histoire et d'art*, Budapest – Luxembourg, 90–91.

PAJUR, F., 2009., *Kako je Vrbovec postao središnje mjesto okolice // Kaj 42, 6*, Zagreb, 61–76.

PERITZ, R., *Slovenci bijesno traže povrat svojih slika dok Hrvati šute*, *Jutarnji list*, 4. siječnja 2014., 72–73.

SZABO, G., 1920., *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb : Matica hrvatska.

ŠERCER, M., 2005., *Ulomak nadgrobne ploče Franje Berislavića Grabarskog // Informatica museologica 34, 3 – 4*, Zagreb, 103–106.

ŠERCER, M., 2011., *Žene Frankopanke // Modruški zbornik 4 i 5*, Josipdol, 21–81.

ŠKILJAN, F., 2010., *Kulturno-historijski spomenici zapadne Slavonije*, Zagreb : Srpsko narodno vijeće.

THALLÓCZY, L., SAMU, B., 1913., *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus – A Frangepán család oklevéltára 1454. – 1527.*, Budapest : Akadémia.

TOMOVIĆ, G., 2009., *Posed srpskog vlastelina Detoša u XIV veku // Istorijski časopis 58*, Beograd, 93–106.

VÖLKL, M., 2003., *Die Giftprobe // Die Öffentliche Taffel*, Berlin : Edition Minerva.

TWO LISTS OF VALUABLE ITEMS BELONGING TO BARBARA FRANKAPAN AND FRANJO BERISLAVIĆ GRABARSKI – AN ANNEX TO THE RESEARCH ON MEDIEVAL CULTURE OF LIVING IN SLAVONIA

SUMMARY

The nobility owned town of Bijela Stijena in western Slavonia had stood out in the topography of medieval Slavonia. According to current information, it had existed since the first decades of the 14th century and survived until the 18th century. Even though towns with the same name are common in medieval toponymy, the match between the names Bijela Stijena in Slavonia and the Hungarian name of the town Fejrkeu was established by Matija Mesić in the late 19th century. The town was built on the western slopes of the Psunj, north of Okučani, in the area that originally belonged to the Knights Templar, and after 1294, a part of that area was owned by the noble family Tiboldović. In 1334, as part of the family's possessions, there is a mention of a fortified town with the following quote „*ecclesia sancti Myhaelis prope castrum nepotum Tyboldi*“, or the church of St. Michael near the town of Tybold's grandchildren. It was owned by the Tiboldović family by the middle of the 15th century, and after 1469 it had been owned by Vuk Grgurević Branković and then his widow Barbara Frankapan. After she was married to Franjo Berislavić Grabarski in 1494 or 1495, the town was owned by Barbara Frankapan and Franjo Berislavić Grabarski until his death in 1517. After that year a period began again in which the town often changed ownership, up until 1544 and the fall to the Turkish rule.

The article includes two lists of valuables connected to the town of Bijela Stijena, one from 1505 with the items owned by Barbara Frankapan and Franjo Berislavić pledged at the town of Medvedgrad, and another list from 1517/1518 with the list of property owned by Franjo Berislavić Grabarski found at Bijela Stijena after his death. The listed valuables enable insight into the representative nature of the life of nobles in medieval Slavonia which was not possible ever before; this topic has not been researched so far, and the information about clothes, numerous cookware, and items for religious use is of extraordinary significance.

The list includes much crimson clothes, clothes made of fine velvet and atlas weave; items that stand out are the “gold leaf crimson leather jacket” and crimson overcoats with weasel and ermine fur lining. There are mentions of a large amount of pearls, weaves with pearls were an expensi-

ve fashion accessory, shirts and “tunicas” were woven with pearls, and there are also Hungarian names for women's clothes: One item is listed as a skirt decorated with pearls - *gyengyes zoknya* and *slogos zoknya* - skirt that falls in parallel folds, with characteristically elongated lines.

A large group of valuables includes jewellery, like pearl necklaces, jewellery decorated with pearls, and a cross worn on the chest (pectoral) decorated with pearls. The lists also mention golden pendants, rings, and belts, which were also worn as jewellery - mostly silver, sometimes matching “neck chains” and gold plated silver buckles; a belt in the shape of a ribbon with pearls. The representative nature of the items used by the nobility is also visible in the parts of equestrian equipment owned by Franjo Berislavić: Silver decorations for three horses, silver gold plated spurs, three daggers, and a gold plated silver spear. A specific item among the jewellery is the “veil with gold beads” listed as one of the valuables owned by Barbara Frankapan, it was probably a hair net decorated with gold beads. The information relevant for women's fashion is about “head ribbons decorated with precious stones” which indicates fashion influences from Italy, considering that ribbons like that one were used as accessories in women's hair in the late 15th century.

The lists of valuables also prominently feature silver and gold plated items of secular and religious nature, mostly Catholic, there are mentions of a monstrance and a chalice, but also two silver cups. There are also many utility items, like silver and gold plated platters, larger platters/bowls and serving platters, plates, cups/glasses, spoons, bottles, and other. As part of the property owned by Berislavić, there were 24 silver plates, 24 cups/glasses, and 40 spoons, as well as four “wash areas with basins”. This information indicates that there were many matching plates and spoons, which means that basic elements of dinner sets for multiple persons existed in the early 16th century Slavonia. Such complete tableware means a very high standard of living, which has not been brought into relation with the lifestyle of the nobility in continental Croatia, and it is parallel to the representative lifestyle of the Italian nobility of the same period, which affected the expansion of the sophisticated everyday life culture in central European countries. Barbara's list from

1505 also includes a gold plated salt container and a “gold plated silver credenza decorated with nine dragon tongues” - probably an item in the shape of a stand with branches like a small floral bouquet, with shark teeth on the tips. It was an expensive rarity which was believed to protect from poisons, which also confirms the claim about the high level of everyday life in Slavonia around the year 1500.

Information that stands out during the analysis of the lists of valuables is that Franjo Berislavić and Barbara Frankapan had their own goldsmith, and the safest court during their marriage was Bijela Stijena. This is where Barbara had a permanent residence during both of her marriages, with Despot Vuk Grgurević and Franjo Berislavić, which indicates that the goldsmith probably worked there. Even though the information about the goldsmith was recorded in 1505, it is possible that the goldsmith worked at Bijela Stijena during a longer period. Considering that the town of Bijela Stijena was given to Vuk Grgurević in 1469 by the King Matthias Corvinus, the employment period of the goldsmith should probably be placed somewhere during their marriage and Barbara Frankapan's stay at Bijela Stijena, from 1482 until her death in 1508. But the goldsmith was probably also active later, because after 1508 the town remained in the possession of Barbara's second husband Franjo Berislavić Grabarski and his third wife Margaretha Zekel de Ormosd. So the goldsmith could have been employed until Franjo's death in 1517. Franjo obviously continued with the luxurious life at this court, and another significant fact is that he founded the Franciscan monastery in the settlement of Dvorišće (*oppido Dworyska*) at the estate Bijela Stijena.

Based on the list of valuables owned by Barbara Frankapan from 1505, it appears that the town of Bijela Stijena is

one of the rare locations in Slavonia that can be connected to specific preserved items made by a goldsmith. Several items are kept at the Franciscan monastery at Trsat near Rijeka, like Barbara Frankapan's silver gold plated reliquary, navicula, and chalice from the same treasury, and one gold plated silver monstrance kept at the parish church in Hreljin has been attributed to the same patron. But an order with a confirmed signature by Barbara Frankapan is for a monstrance from the Church of the Assumption of Mary in Rijeka, ordered in 1489, on which Barbara is still signed as the widow of Vuk Grgurević. The conclusion about attributing it to the same master and the same patron relies on the analogy of the condition of Barbara's reliquary from Trsat, which contains relics placed in silver containers engraved with Cyrillic inscriptions made during the life of Despot Vuk Grgurević Branković, with the same type of engraving as the Latin letters at the monstrance from Rijeka from 1489, when Barbara was already a widow.

The mentioned lists of valuables and specific items made by a goldsmith provide indications about the way of life of the aristocracy in Slavonia during the late 15th and early 16th century, about the so far unknown details regarding the items used at the noble court of Bijela Stijena which belonged to the owners from the highest levels of nobility, who were, in the context of Croatian history, the political and cultural elite of Croatian and Slavonian medieval and early modern period society. The information about the existence of expensive utility items around the year 1500 indicates that the nobility's lifestyle was at a very high level in Slavonia just before the fall under the Turkish rule.